

проф. д-р Александър Омарчевски
СУ „Св. Климент Охридски“
Богословски факултет
Катедра „Историческо богословие“ – Ръководител
1000 София, пл. „Света Неделя“ № 19

сл. тел. +3592 9890115/25
e-mail: omarchevski@theo.uni-sofia.bg
e-mail: omarchev@gmail.com
FAX +3592 9872525

София, 19.07.2021 г.

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Александър Стоянов Омарчевски

на дисертационния труд на ас. Стойчо Иванов Стайков на тема:

„Епископите на Рим – служение на предела между две епохи III – IV в.“

област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.4. Религия и теология
научна специалност (Обща история на Църквата)

Със заповед РД-38-354/16.07.2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определен за член на научното жури, а от журито (прот. № 1/19.07.2021 г.) – за негов председател и рецензент по процедурата за публична защита на дисертацията на докторанта на самостоятелна подготовка ас. Стойчо Иванов Стайков за присъждане на ОНС „доктор“.

Стойчо Стайков е роден на 09.03.1961 г. Средното си образование завършва през 1979 г. в Техникум по механотехника „Христо Ботев“, гр. Карлово. Завършва теология на ОКС „магистър“ в Духовна академия „Св. Климент Охридски“ в София през 1990 г. Специализира теология в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ (1992/93 г.) и в Аристотелевия университет в гр. Солун, Гърция (1997/99 г.). Зачислен е (зап. РД 20-1079/31.05.2021 г) за докторант на самостоятелна подготовка по 2.4. Религия и теология (Обща история на Църквата) в катедра „Историческо богословие“ в Богословския факултет на СУ. Положил е изпитите от докторантския си минимум. В процеса на подготовката на

работата му няма данни за допуснати нарушения. Отчислен е предсрочно с право на защита (зап. РД 20-1369/ 15.07.2021 г.).

Професионалният му път преминава основно в служение на Българската православна църква и в академичната сфера. Повече от четвърт век той работи като свещенослужител и Председател на храм „Св. св. Кирил и Методий“ в София. За изрядното си служение е награден с офикията „иконом“. Понастоящем е член на Епархийския съвет на Софийската св. Митрополия. Ползва гръцки, руски и английски езици. Има добри познания в комуникационните и информационните технологии.

Познавам в детайли текста на представената дисертация, тъй като бях неин рецензент в процедурата по зачисляването на ас. Стойчо Стайков в докторантура на самостоятелна подготовка. Представеният за зачисляване текст беше до такава степен завършен, че Катедрата прецени, че няма необходимост от назначаването на научен ръководител на докторанта. Изразявам своето задоволство от постигнатото от Стайков в етапа на финализирането на текста на труда.

Представеният за защита дисертационен труд е посветен на проблем, върху който няма много разработки, особено у нас, но и в чужбина. Текстът е с общ обем от 237 страници и е със следната структура: Предговор, Увод, четири глави, Заключение, Приложение, Декларация за авторство и Библиография.

Както сочи темата на дисертацията, основен проблем за изследване е дейността на римските епископи в хронологичните рамки на III и IV в. Акцентът е поставен върху древния латински източник *Liber Pontificalis*, в който в схематичен вид са изложени животът и делата на предстоятелите на Римската църква пред този период. С оглед доуточняване и доизясняване на фактите, Стайков е привлякъл и други извори от тази епоха, като, например, *Catalogus Liberianus*, част от *Chronographus anni CCCLVIII*, информацията в който завършва с живота и дейността на папа Либерий (352 – 366). Паралелно с хронологично представения наратив

авторът привежда и други важни факти и събития от живота на древната Римска църква. Намирам за уместно включването в текста на четвъртата глава, в която са проследени събития и факти от разглежданата епоха през призмата на Източната църква, конкретно през кореспонденцията на св. Василий Велики. Това дава широта в представянето на историческия контекст на отношенията Изток – Запад през разглежданата епоха.

В **Предговора** авторът детайлно излага мотивите, довели го до избора на темата, и изказва благодарности на всички, от които е получил помощ. За него това е едно „дълго завръщане ... във вълнуващата академична среда“.

В **Увода**, наред с излагането на предмета, целите, задачите и методологията е направен и подробен преглед на източниците и историографията по темата, формиращи състоянието на изследването, което е много добър атестат за работата.

Първата глава, озаглавена **Апостолското приемство и Римската църква през III век**, е разделена на три подточки.

1.1. Римски традиции за сакрализация на властта и култа към личността (на владетеля). В тази точка кандидатът разглежда състоянието на Римската империя и езическата религия, появата и утвърждаването на култа към императора като задължителна форма на държавна религия. Правилно авторът отбелязва двете тенденции в развитието на този култ – деификацията на личността на владетеля, от една страна, и на неговите статус и власт, независимо от конкретната личност.

1.2. Среща на християните с Римската държава. Тук е направен кратък преглед на тежкия за ранното християнство период на гоненията. Обърнато е внимание както на юридическата база, така и на методите за тяхното провеждане, които търпят своето развитие в течение на първите три века.

1.3. Църква и държава. Взаимоотношенията между християни и езичници вече и в един юридически план са обект на разглеждане в тази

точка. Това е една епоха на сериозно нарастване на броя на християните в империята, което води до различни по характера си реакции от страна на властите. Разгледани са и въпроси от имуществен характер.

Втората глава е под надслов **Епископите на Рим**. Тя е представена в две подточки. Тук кандидатът преминава към изложение на информацията конкретно по темата, излагайки запазената в изворите информация за епископите на Рим. Като основа за представянето на тази информация е използван каталогът *Liber Pontificalis*, сравнен и с други ранни извори.

2.1. Епископите на Рим през III век. Тук в хронологичен ред са представени данните за римските епископи през III в. Тъй като данните за много от тях са твърде противоречиви и неясни, авторът привлича и алтернативни източници, в търсене на максимално достоверните факти. Подобен е подходът и в точка 3.1.

2.2. Времето на Диоклециан, белязано от апогея на държавното преследване (гонение). Тук Стайков представя административната реформа (т. нар. тетрархия) в управлението на империята при император Диоклециан (284 – 305). Той възродил в голяма степен култа към императора, в резултат на което закономерно се стигнало и до най-голямото гонение срещу християните (нач. на IV в.).

Третата глава – **Първенстващата Римска църква през IV в.** Тя също е разделена на две подточки. В нея е разгледана променената ситуация в империята след гонението при Диоклециан и Галерий. Посочено е въздигането на Римската църква в епохата на св. имп. Константин I Велики.

3.1. Епископите на Рим през IV век – столетието на Константин. Хронологично и с методологията на т. 2.1. тук е изложена информацията за управлявалите през IV в. римски епископи. Разгледано е и отношението Църква – Държава при император Константин Велики и неговите приемници на престола до края на IV в.

3.2. Изпитанието на Църквата. Тук авторът проследява ожесточените и водени с променлив успех борби между православните и различните еретически групи, които с помощта на някои от арианстващите императори били почти на границата да вземат превес и да ликвидират православието. Специално внимание е обърнато на Първия вселенски събор, на който православието в лицето на никейската вяра спечелило категорична победа над арианството. Последвалите тежки борби довели в крайна сметка до окончателната победа на православните на Втория вселенски събор с окончателната редакция на Никео-Цариградския символ на вярата.

Четвъртата глава е озаглавена **Православния Рим и еретическия Изток**. Тя също е разделена на две подточки. Заклучителната глава от изложението има за цел да прокара мост между Западната и Източната църкви в този ключов период от историята на Църквата. Много добре Стайков е подбрал представителят на Изтока в лицето на Великия кападокиец св. Василий. Богатата му кореспонденция със Запада е благодатно градиво за допълване на общата картина през бурния IV в.

4.1. Св. Василий Велики – живот и дейност. Представени са биографични данни за светеца, които дават интересна информация и за състоянието на нещата на Изток.

4.2. Отношенията между Източната и Западната Църква отразени в кореспонденцията на св. Василий Велики. Писмата на св. Василий са богат извор на информация за различните проблеми, пред които е изправена Източната църква през периода.

В **Заклучението** авторът обобщава резултатите от поставените в началото на своето изследване задачи.

В **Библиографията** са включени общо 224 извори и съвременни изследвания по различни аспекти на разглеждания проблем на няколко езика. Критичният апарат включва 438 бележки под линия.

Текстът е четивен, езикът е плавен и чист, стилът е висок. Цитатите са уместно поставени и илюстрират точно замисъла на автора. Правописните и пунктуационните грешки са сведени до минимум. Крайният резултат от докторантурата говори за кандидата като за човек със зряло богословско мислене и самостоятелен почерк.

Авторефератът точно пресъздава съдържанието на основния текст. В него са посочени 4 приносни момента, които аз възприемам и споделям, но те несъмнено са повече. Приложена е и декларация за оригиналност на текста.

Представени са три научни публикации. Две от тях са пряко свързани с личности, оказали голямо влияние върху църковния живот през III в. – св. Иполит Римски и Новациан. С тях се хвърля допълнителна светлина върху отделни аспекти от разглежданата в дисертацията проблематика, без да са част от нейния текст.

Ас. Стойчо Стайков има богат опит като преподавател по различни дисциплини от историческото богословие. Това е видно и от текста на представената дисертация и публикациите, които имат много достойнства. Личи доброто познаване на проблема и терминологията. Авторът показва умение с научен инструментариум да изследва цялостно поставения проблем и да формулира аргументирани изводи, с което покрива изискването за докторски дисертационен труд, който има всички предпоставки да бъде успешно защитен. Смятам, че крайният резултат от докторантурата говори за кандидата като за сериозен и изграден учен със зряло богословско мислене и самостоятелен почерк, който добре владее богословската терминология и методологичните похвати за създаване на научен богословски текст. Съдържащата се в текста информация, базирана върху едни от основополагащите извори за историята на ранната църква в Рим, представя в систематизиран вид факти и данни от разглеждания период, каквито отсъстват в родната църковна историография.

Нямам общи публикации или друг вид конфликт на интереси с докторанта.

Въз основа на гореизложеното и изхождайки от личните качества и трайните научни интереси на ас. Стойчо Стайков, убедено давам своя положителен вот и си позволявам да ходатайствам пред уважаемото научно жури също да гласува положително на ас. Стойчо Иванов Стайков да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.4 „Религия и теология“ (Обща история на Църквата).

Рецензент:

(проф. д-р Ал. Омарчевски)